

O COLABORARE POLITICĂ

Dr. IUSTIN POP - Dr. AUREL VLAD*

Cosmin F. Budeancă

Scena politică hunedoreană a fost martoră timp de aproape patru decenii a colaborării între două personalități de marcă ale mișcării naționale a românilor din Transilvania, Dr. Iustin Pop și Dr. Aurel Vlad. Studiul de față își propune să evidențieze relațiile de colaborare care au existat de-a lungul timpului între cei doi în cadrul Partidului Național Român, iar ulterior în cadrul Partidului Național Țărănesc.

Atenția istoriografiei a fost îndreptată de-a lungul timpului în special asupra personalității lui Aurel Vlad, neglijându-se într-o oarecare măsură alți reprezentanți ai partidelor care au activat în perioada interbelică în arealul politic hunedorean. Luând în considerare această lipsă de informație referitoare la oamenii politici dinainte și mai ales de după Unirea de la 1918, vom încerca în continuare să facem o prezentare a celui care a fost Dr. Iustin Pop. Vom insista pe parcursul studiului mai mult asupra lui Iustin Pop, fără intenția de a nu recunoaște meritele lui Aurel Vlad, însă am considerat că despre acesta din urmă există mai multe informații editate, comparativ cu cele despre Iustin Pop¹.

Iustin Pop s-a născut la 15 iunie 1875 în comuna Petridul de Mijloc, comitatul Turda-Arieș. Tatăl său, Simion, era preot, iar mama sa, descendentă din familia fruntașului naționalist George Barițiu, casnică. Iustin era cel mai mic dintre cei patru copii ai familiei². Tatăl său este conștient de faptul că pentru a abcede în societate copiii au nevoie să cunoască limba maghiară, acesta fiind și motivul care-l determină să-l ducă pe tânărul Iustin, în vârstă de șase ani, la școală în Cluj³. Iustin urmează apoi cursurile Liceului piarist din capitala Transilvaniei, unde sentimentele sale naționale prind pentru prima dată contur. În clasa a V-a era secretarul societății de lectură a elevilor români din liceu, care funcționa clandestin. Este descoperit și este supus la numeroase presiuni care-l determină să părăsească liceul pentru a-și continua studiile la Blaj⁴. Aici i se remarcă talentul oratoric și de scriitor și i se sâdăște în suflet ideea națională, de către dascălii români de la Gimnaziul Superior⁵. Deține din 11 noiembrie 1893 funcția de președinte al Societății de lectură a junimii studioase de la Gimnaziul Superior⁶ și este printre conducătorii grevei elevilor din februarie 1895⁷.

Se înscrie la Facultatea de Drept a Universității "Franz Jozsef" din Cluj în anul 1894⁸ și încă din primul an încearcă să reînființeze Societatea academică de lectură "Iulia" a universitarilor români din Cluj, desființată în 1884. În anul II era deja membru în comitetul de conducere al tinerimii iar mai târziu este ales "președintele" acesteia⁹.

Din anul 1898, după absolvirea facultății, se stabilește la Deva, unde își va continua activitatea alături de reprezentanții locali ai mișcării naționale. Începând din 1902 își deschide propriul cabinet de avocatură în Deva și în același an aderă la programul prezentat în ziarul "Libertatea" din Orăștie de Aurel Vlad împreună cu alți tineri intelectuali adepți ai activismului politic¹⁰. Până la Unirea din 1918 desfășoară o intensă activitate politică în cadrul Congregației comitatului Hunedoara, și culturală, în cadrul diverselor societăți locale¹¹, precum și în Despărțământul ASTRA din Deva, al cărui membru este începând din 1903¹². Pentru toată această activitate precum și pentru atitudinea sa românească a fost adesea nevoit să răspundă în instanță¹³.

* Comunicare la Simpozionul omagial "Orăștie – 775 de ani de atestare documentară", Orăștie, 12 august 1999.

¹ O personalitate uitată Iustin Pop 1875-1943, în "Ardealul literar și artistic", Deva, nr. 3/2000

² Interviu cu Oliver Pop, fiul lui Iustin Pop. Se află în Arhiva Institutului de Istorie Orală din Cluj-Napoca (A.I.I.O.).

³ Ibidem.

⁴ Solia (Orăștie), nr. 13 din 18 aprilie 1937.

⁵ Gazeta hunedoreană (Deva) an IV, nr. 23 din 10 iunie 1943.

⁶ Procesele verbale ale Societății de lectură a junimii de la Gimnaziul Superior din Blaj, microfilm, poz. 493 și urm. Microfilmul se află în posesia D-nei Eugenia Glodariu, Muzeul de Istorie al Transilvaniei Cluj-Napoca.

⁷ A se vedea pentru detalii Valeriu Braniște, Corespondență, vol. I, Cluj-Napoca, 1985, p. 159 și urm.

⁸ Direcția județeană a Arhivelor Statului Cluj-Napoca, Fond Universitatea "Franz Jozsef", Registrul de înțrâni-ieșiri, 1894-1895, nr. 192, f. 9; Valentin Orga, Considerații asupra începuturilor grupului "neoactivist" de la Orăștie, mns, anexa I.

⁹ Solia (Orăștie), nr. 13 din 18 aprilie 1937.

¹⁰ Victor Șuiaga, Consiliul Național Român din Deva, Deva, 1994, p. 99.

¹¹ Ibidem, p. 99.

¹² Transilvania (Sibiu), an 1903, p. 73.

¹³ Gazeta hunedoreană (Deva), an IV, nr. 23 din 10 iunie 1943.

La 7 noiembrie 1918 a luat ființă la Deva Consiliul Național Român având în frunte pe avocații Dr. Virgil Olariu, Dr. Iustin Pop, Dr. Petru Groza și Moise Savu¹⁴. Rolul important pe care Iustin Pop îl jucase în viața politică și culturală a urbei determină alegerea sa alături de Francisc Hossu Longin și Petru Groza în Marele Sfat Național Român, constituit cu ocazia Unirii de la 1 Decembrie 1918¹⁵. În perioada imediat următoare a ocupat funcția de consilier juridic la Departamentul de Justiție al Consiliului Dirigent din Cluj¹⁶. În urma unui decret lege emis de la București urma să se înființeze la Cluj trei secțiuni transilvănene pe lângă Curtea de Casație și Justiție din București, la secțiunea a V-a, pentru drept și procedură penală, președinte urmând a fi Iustin Pop¹⁷. Nu a ocupat această funcție din motive care nu au ținut de propria voință¹⁸, spre deosebire de altele, cum ar fi acelea de profesor universitar la catedra de drept penal a Universității din Cluj, consilier la Înalta Curte de Casație și Justiție sau procuror general la Parchetul Curții de Apel Cluj, pe care le-a refuzat¹⁹ din motive care însă nu se cunosc.

După 1918 își continuă activitatea la Deva, atât în plan politic și cultural cât și profesional. Ocupă funcții importante în cadrul organizației județene a Partidului Național Român și ajunge vice-președinte al acesteia²⁰ și președinte al organizației locale Deva²¹. Aceste funcții le va deține și după crearea în octombrie 1926 a Partidului Național Țărănesc. Candidează pe listele Partidului Național Român și este ales senator în primul Parlament al României²², iar în anii următori, ca și candidat pe listele Partidului Național Țărănesc, va fi ales în aceeași funcție între 1926-1927, 1928-1931 și 1932-1933²³. În perioada interbelică candidează și este ales în mai multe rânduri în funcția de consilier local și în cea de consilier județean²⁴. În tot acest timp activează în plan profesional ca avocat, fiind ales în 1923 primul decan al Baroului de avocați înființat la Deva²⁵. Această funcție o va deține până în 1927 când în locul său va fi ales Dr. Eugen Tătar²⁶.

Deși solicitat atât de intens de problemele ivite în plan politic, rămâne totuși credincios ASTREI, în al cărei comitet de conducere va activa ani la rând²⁷, și se remarcă în publicistica hunedoreană ca redactor la "Curierul Hunedoarei",²⁸ membru în comitetul de redacție la "Solia Dreptății"²⁹ și nu în ultimul rând ca autor a nenumărate articole publicate în diverse gazete, care i-au creat o faimă de bun mânuitor al condeiului. În 1935 în urma sciziunii din cadrul P.N.Ț. rămâne alături de Iuliu Maniu, cu care a avut o relație bazată pe prietenie, colaborare și respect reciproc³⁰. Fire dărză și hotărâtă, nu a agreat oportunismul politic, având o atitudine de dispreț față de cei care "migrau" dintr-un partid în altul și pe care-i numea "fripturiști". A fost adeptul unei politici naționale cu valențe moderne, colaborarea sa cu reprezentanți ai maghiarilor și evreilor fiind adesea catalogată ca trădare a intereselor naționale, dar faptul că a studiat și și-a început cariera politică în Imperiul Austro-Ungar, a fost pentru el o lecție, din care a învățat că fără toleranță, înțelegere și respect, șansele de progres ale țării vor fi sensibil diminuate.

Din 1935 este marcat de un lung șir de dezamăgiri, care încep cu ruptura din cadrul P.N.Ț., creată în urma plecării lui Alexandru Vaida-Voevod, căruia i se alătură și Aurel Vlad, continuă cu preluarea puterii de către Carol al II-lea și ajunge la un punct culminant odată cu începerea celui de-al II-lea război

¹⁴ Pentru detalii privind activitatea C.N.R. din Deva a se vedea Aurel Decei, *Procesele verbale ale ședințelor C.N.R. din Deva și alte documente privind comitatul Hunedoara în anii 1918-1919*, în "Sargetia", nr. V/1968.

¹⁵ Ioan Suciu, *Marea Adunare Națională de la Alba Iulia în ziua de 1 Decembrie 1918. Acte și documente*, Cluj, 1928, p. 20; România 1918 *Marea Unire*, Cluj-Napoca, 1998, p. 64-66.

¹⁶ Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *România după Marea Unire*, vol II, partea a II-a, București, 1988, p. 234

¹⁷ Direcția Generală a Arhivelor Statului București (D.G.A.S.), Fond Consiliul Dirigent, A, d. 1/1919, f. 105, apud Gheorghe Iancu, *Contribuția Consiliului Dirigent la consolidarea statului național unitar român (1918-1920)*, Cluj-Napoca, p. 1985, p. 179.

¹⁸ Solia, Orăștie, nr. 13 din 18 aprilie 1937.

¹⁹ Solia, Orăștie, nr. 13 din 18 aprilie 1937; *Gazeta hunedoreană*, Deva, an IV, nr. 23 din 10 iunie 1943; Victor Șuiaga, op. cit., p. 99.

²⁰ *Gazeta Hunedoarei*, Deva, an IV, nr. 30 din 29 iulie 1925.

²¹ Solia Dreptății, Orăștie, nr. 17 din 22 aprilie 1926.

²² *Gazeta hunedoreană*, Deva, an IV, nr. 23 din 10 iunie 1943.

²³ Solia Dreptății, Orăștie, nr. 23 din 21 iunie 1926; nr. 27 din 21 iunie 1932; I. Ardeleanu, M. Mușat, op. cit., p. 234.

²⁴ Solia Dreptății, Orăștie, nr. 24 din 17 iunie 1926; nr. 20 din 15 mai 1930; *Gazeta Hunedoarei*, Deva, an V, nr. 13/ 1926; an IX, nr. 21 din 21 mai 1930.

²⁵ Solia Dreptății și *Gazeta Hunedoarei*, Deva, nr. 49 din 5 decembrie 1923.

²⁶ *Gazeta Hunedoarei*, Deva, an VI, nr. 8 din 23 februarie 1927.

²⁷ Ibidem, an V, nr. 28/1928; an XI, nr. 39 din 30 septembrie 1932; *Poporul*, Deva, nr. 13 din 30 martie 1933.

²⁸ *Curierul Hunedoarei*, Deva, nr. 33 din 14 septembrie 1919.

²⁹ Solia Dreptății, Orăștie, nr. 1 din 4 ianuarie 1932.

³⁰ A.I.I.O. Interviu cu Oliver Pop.

mondial. Deprimat în urma îmbolnăvirii fiicei sale și a plecării celor doi fii pe front, la 6 iunie 1943 suferă un atac de cord care îl răpește din mijlocul celor dragi³¹.

*

Am afirmat la începutul acestui studiu că scena politică hunedoreană a stat o bună perioadă de timp sub semnul colaborării dintre Dr. Iustin Pop și Dr. Aurel Vlad. În cele ce urmează vom încerca să argumentăm afirmația anterioară prezentând aspectele cele mai importante care au marcat relația de colaborare dintre cei doi.

Este greu de stabilit cu exactitate momentul în care s-au cunoscut personal, însă faptul că ambii erau descendenți din familia marelui luptător pentru ideea națională care a fost George Barițiu, ne face să credem că acest lucru s-a întâmplat relativ repede, pe fondul evoluției discursului politic românesc petrecută la sfârșitul secolului XIX, când se conturează din ce în ce mai clar două curente majore aflate în totală contradicție: activismul și pasivismul. În această perioadă, Iustin Pop, aflat la studii la Cluj, ia cunoștință de noile realități politice și devine un adept al curentului activist, fapt ce se va remarca în acțiunile sale viitoare.

După stabilirea sa în Deva se înscrie în Partidul Național Român și continuă să mențină legăturile cu tinerii simpatizanți ai noului curent de opinie din cadrul partidului. Acest lucru se va concretiza la începutul anului 1902 prin apariția la Orăștie a gazetei "Libertatea". Aceasta reprezenta o materializare firească a ideii activiste care fusese susținută aici încă din 1898, prin numeroase articole care au văzut lumină tiparului în cadrul "Revistei Orăștiei"³².

După venirea sa în Orăștie în 1901 ca director al Băncii "Ardeleana" dr. Aurel Vlad a luat legătura cu persoanele influente din oraș, cărora le-a cerut părerea în legătură cu necesitatea reeditării unei foi patriotice. S-a căzut de acord că o astfel de inițiativă trebuie concretizată și astfel Aurel Vlad a convocat la Orăștie la o consfătuire mai mulți tineri intelectuali din comitat, de la Hațeg, Hunedoara, Deva și Brad. După ce s-au pus cu toții de acord asupra noului proiect, Aurel Vlad a schițat programul foi și l-a trimis unui număr de aproximativ 30 de tineri, cunoscuți ai săi din comitat și din afară. La program au subscris 27 dintre cei solicitați, dintre care îi amintim pe Victor Bontescu, George Măcelariu, Victor Onișor, Ilarie Chendi, Alexandru Vaida-Voevod, Ioan Vulcu, Ioan Moța, Romul Dobo ș.a.³³. Alături de aceștia s-au mai aflat Iustin Pop și alți doi foști colegi de facultate ai acestuia Samuil Vlădoane și Valer Moldovan³⁴.

Apariția "Libertății", prin care se dorea să se întărească frontul activist, a avut un impact benefic asupra societății. Ea a fost bine primită în rândul publicațiilor care susțineau necesitatea convocării grabnice a unei conferințe naționale a P.N.R., unde să se hotărască în mod oficial revizuirea programului de la 1881. Amintim dintre publicațiile care au salutat apariția "Libertății" "Tribuna Poporului" (Arad), "Telegraful Român" (Sibiu) și "Activitatea" (Orăștie)³⁵. Din 1902 se poate vorbi așadar de existența unui grup neoactivist la Orăștie, care acționa în special prin intermediul "Libertății" și care în foarte scurt timp reușește să se individualizeze în cadrul Partidului Național Român din Transilvania.

Moartea la sfârșitul anului 1902 a președintelui P.N.R. Ion Rațiu, liderul "pasiviștilor", a făcut ca activitatea tinerilor grupați în jurul "Libertății" să devină mult mai intensă. Astfel, la începutul verii în 1903, dr. Aurel Vlad află că la Dobra, în comitatul Hunedoara, se vor desfășura alegeri parțiale de deputat și se deplasează la fața locului, însoțit de apropiații săi: Iustin Pop (Deva), Nicolae Comșa (Săliște), Alexandru Vaida-Voevod (Olpret), Victor Bontescu (Hațeg) și Romul Dobo (Orăștie). Desemnat să candideze, Aurel Vlad își prezintă aici programul de acțiune, cu un efect deosebit în rândul românilor, fapt dovedit și de alegerea sa la 6 iunie 1903 ca deputat în Parlamentul de la Budapesta³⁶. Acest succes a dovedit că este posibil ca populația românească să-și trimită reprezentanți în Dietă, și prin aceștia să propună și să susțină diverse proiecte care să aducă o îmbunătățire a vieții locuitorilor din Transilvania.

La sfârșitul anului 1904 Vasile Lucaciu și George Pop de Băsești convoacă pentru 10 ianuarie 1905 Conferința electorală, la Sibiu, unde urmau să participe "delegațiile românilor din cercurile

³¹ Oliver Pop, Iustin Pop 1875-1943, mns., p. 2. Manuscrisul se află în posesia noastră.

³² Liviu Maior, Mișcarea națională românească din Transilvania 1900-1914, Cluj-Napoca, 1986, p. 60.

³³ Libertatea, Orăștie, an I, nr. 1/1912.

³⁴ Valentin Orga, Considerații asupra începuturilor..., anexa I.

³⁵ Idem, Tabloul interzis al unui destin de naționalist ardelean I, "Sargetia", an XXV, 1992-1994, p. 675.

³⁶ Libertate, Orăștie, an II, nr. 20/1903.

electorale³⁷. Din comitatul Hunedoara au fost prezenți următorii: V. Damian, D. I. Pop (cercul Boița), Iustin Pop, Augustin Străițar (cercul Deva), Aurel Vlad, Dr. Margita (cercul Orăștie), Victor Bontescu (cercul Dobra), Gheorghe Dubleş, Vasile Osvadă (cercul Hunedoara) și Ioan Suciu, Isidor Saturn (cercul Hațeg).

În cuvântul său de deschidere G. Pop de Băsești face apel la toți reprezentanții P.N.R. cărora le spune: "să reînchegăm rândurile de luptă pentru drepturile noastre firești și constituționale și cu puteri unite înfrățescă bună înțelegere să organizăm o acțiune cât mai intensivă pentru revindicarea drepturilor noastre naționale"³⁸. Pentru a se pronunța asupra dării de seamă și a face propuneri conferinței, se alege o comisie formată din 40 de membrii, dintre care amintim pe Vasile Lucaciu, Theodor Mihali, Iuliu Maniu, Ștefan Cicio-Pop, Aurel Vlad, Iustin Pop. După șase ore de dezbateri în cadrul comisiei se ajunge la următoarele rezultate: schimbarea programului P.N.R., avându-se în vedere perioada prea scurtă până la alegeri, a fost amânată, iar în privința participării la alegeri cea mai mare parte a comisiei a fost de părere că acest lucru este necesar, astfel că s-a decis "ca toți românii să ia parte la alegeri și să lupte pretutindeni pentru izbânda candidaților naționaliști români"³⁹. Importanța hotărârilor luate în cadrul Conferinței de la Sibiu a fost relevată de rezultatul alegerilor din ianuarie-februarie 1905, un real succes pentru românii transilvăneni, care reușesc cu acest prilej să trimită în Dietă opt deputați: Nicolae Comșa, V. Damian, Theodor Mihali, A. Novac, Aurel Vlad, Ștefan Cicio-Pop, Ioan Russu Șirianu și Ioan Suciu⁴⁰. La numai doi ani de zile naționaliștii hunedoreni strâng din nou rândurile, de data aceasta pentru a se alătura mișcărilor de protest și "adunărilor populare" din alte orașe ale Transilvaniei, generate de reacția de respingere față de un proiect de lege propus în Dieta maghiară de către contele Apponyi.

Acest proiect avea în vedere raporturile de drept și plata învățătorilor de la școlile confesionale și comunale, intrând în contradicție cu dreptul popoarelor nemaghiare de a avea învățământ în limba proprie. Nemulțumiți de acest proiect Aurel Vlad, Iustin Pop, Ioan Mihu, Virgil Olariu, Dionisie Ardelean ș.a. vor convoca pentru data de 7 aprilie 1907 la Orăștie o "adunare populară" în care să se pună în discuție proiectul de lege care-i nemulțumea pe români⁴¹.

La câteva luni, la Bobâlna, are loc un incident care va duce la o întărire și mai puternică a relațiilor dintre Iustin Pop și Aurel Vlad. Cu ocazia examenelor școlare, preotul Lula Petru, Ana Vlad (soția lui Aurel Vlad) și Aurelia Barițiu (mama lui Aurel Vlad) insistă pentru folosirea de către copii a limbii române, deoarece "răspunsurile în ungurește n-au nici un rost, căci băieții sunt cu toții români și nu știu ce vorbesc ungurește"⁴². Autoritățile sunt sesizate cu privire la acest incident și cele două membre ale familiei Vlad sunt condamnate la plata a câte 100 de coroane amendă⁴³. La 6 octombrie procuratura pune în discuția Tribunalului din Deva incidentul de la Bobâlna, care însă va fi soluționat cu succes datorită celor doi apărători, Aurel Vlad și Iustin Pop⁴⁴.

Între 19 - 21 ianuarie 1908 are loc la Budapesta un eveniment care va avea un rol important în evoluția ulterioară a P.N.R. În ședința comună a clubului parlamentar și a comitetului central, I. Suciu prezintă un proiect conform căruia partidul devenea o secție a clubului parlamentar al naționalităților. Propunerea a fost primită în unanimitate, realizându-se astfel o dualitate menită să asigure permanența activității conducerii mișcării naționale, atât în parlament cât și în afara lui. În acest sens, anumite persoane care făceau parte din clubul parlamentar (erau aleși ca deputați), făceau parte și din conducerea partidului. Cu acest prilej au fost desemnați membrii comitetului central care urmau să organizeze cluburi comitatense ale partidului. Pentru comitatul Hunedoara cu această misiune a fost însărcinat Dr. Iustin Pop⁴⁵.

Eficiența acestor cluburi nu a fost cea scontată, cel puțin în primii ani, dovadă fiind în acest sens și rezultatul alegerilor din iunie 1910, când românii au reușit să trimită în Dietă doar cinci deputați. Acest fapt s-a datorat, în unele opinii, în mare parte organizării deficitare din teritoriu și incapacității partidului de

³⁷ Tribuna, Arad, nr. 240 din 21 decembrie 1904.

³⁸ Teodor V. Păcățianu, Cartea de aur sau luptele politice naționale ale românilor sub coroana maghiară, vol. VIII, Sibiu, 1915, p. 165-168.

³⁹ Ibidem; Tribuna, Arad, nr. 1 din 1/14 ianuarie 1905.

⁴⁰ Lucian Boia, Contribuții privind criza P.N.R. și trecerea de la pasivism la activism, în "Studii", 24, nr. 5/1971, p. 982.

⁴¹ Lupta, Budapesta, nr. 66 din 21 martie/3 aprilie 1907.

⁴² Ibidem, nr. 160 din 4 august 1907.

⁴³ Ibidem.

⁴⁴ Ibidem, nr. 205 din 6 octombrie 1907.

⁴⁵ Liviu Malor, op. cit., p. 86-87.

a mobiliza masele, la care s-a adăugat poziția tot mai moderată pe care se situa conducerea acestuia⁴⁶. Acest relativ insucces nu i-a demoralizat însă pe reprezentanții P.N.R. din Hunedoara, care prin persoana lui Aurel Vlad încearcă să se impună în congregația comitatului, cu ocazia alegerilor pentru "înlocuitorul vicișpanului". Acțiunea nu a fost încununată de succes, dar cu toate acestea s-a dovedit din nou unitatea românilor, care votând în număr de 47 pentru Aurel Vlad, au făcut un real pas înainte față de perioadele anterioare. La aceste alegeri Aurel Vlad a fost din nou susținut de Iustin Pop⁴⁷. La 10 iulie 1923 românii hunedoreni au avut din nou ocazia să strângă rândurile, de data aceasta evenimentul mobilizator fiind reprezentat de aniversarea a 10 ani de la moartea lui Aurel Vlaicu. Cu acest prilej se constituie un comitet de inițiativă format din Aurel Vlad, Iustin Pop, Octavian Goga, Aron Damian, Ioan Moța ș.a., care fac un apel la toți cei care doresc "a contribui la strângerea fondurilor [necesare] baterii unei plăci comemorative pe casa lui Vlaicu din Bințanți și a ridicării unei pietre de aducere aminte lângă Câmpina, pe locul morții celui care ne poate sluji astăzi ca pildă"⁴⁸.

La 28 octombrie 1913, Aurel Vlad și Iustin Pop vor face din nou corp comun, de data aceasta cu ocazia adunării de toamnă a Congregației comitatului Hunedoara, care se desfășura după ce la Budapesta fusese numit prim-ministru I. Tisza. La această adunare comitetul de conducere al comitatului propune să se voteze sprijinul pentru noul guvern dar acest lucru îi nemulțumește atât pe români cât și pe maghiarii koșutiști. În discursurile lor atât Aurel Vlad cât și Iustin Pop se arată foarte hotărâți împotriva noului guvern și a noilor politicieni, pe care acesta din urmă îi numește "strigoii politici de azi", în comparație cu Deak, Eötvös și Bercsenyi față de care are numai cuvinte de laudă. Cu toată nemulțumirea arătată de români și de o parte a reprezentanților maghiarilor, sprijinitorii noului guvern reușesc să se impună și la vot⁴⁹.

În anii ce au urmat Iustin Pop și Aurel Vlad și-au continuat colaborarea militând activ pentru realizarea marelui eveniment de la 1 Decembrie 1918. În timpul când Aurel Vlad a fost deputat în Dieta maghiară, el s-a consultat adesea cu Iustin Pop. O serie de materiale pe care acesta trebuia să le prezinte la Budapesta au fost discutate și realizate la Deva, Iustin Pop fiind întotdeauna gata să-i ofere sprijin vărului său⁵⁰.

Finalul primului război mondial a creat o situație favorabilă pentru românii din afara granițelor României și în cadrul unor mari adunări populare desfășurate la Chișinău, Cernăuți și Alba-Iulia, își vor manifesta dorința de a se uni cu țara. La Alba-Iulia, odată cu decizia de unire a Transilvaniei cu România, Marea Adunare Națională a luat o hotărâre în urma căreia teritoriile care făceau parte din Transilvania urmau să aibă autonomie provizorie, până la întrunirea constituantei, aleasă pe bază de vot universal. Pentru a reglementa situația acestor teritorii, Marea Adunare Națională a mai hotărât "înstituirea unui Mare Sfat Național care va avea toată îndreptățirea să reprezinte națiunea română din Transilvania, Banat și Țara Ungurească, oricând și pretutindeni față de toate națiunile lumii și să ia toate dispozițiile care le va afla necesare în interiorul națiunii"⁵¹. Tot atunci a fost ales și Marele Sfat Național compus din 250 de persoane, dintre care 15 erau din comitatul Hunedoara. Îi amintim aici pe Francisc Hossu Longin, Iustin Pop, Petru Groza, Aurel Vlad și Victor Bontescu⁵². Dintre aceștia, ultimii doi vor face parte și din Consiliul Dirigent al Transilvaniei, ales în prima ședință a Marelui Sfat Național din 2 decembrie 1918⁵³.

Realizarea unirii a reprezentat pentru fruntașii hunedoreni ai Partidului Național încununarea unei lupte de decenii, dar problemele care decurgeau din acest act istoric, aveau să-și spună cuvântul în anii care urmau, făcând astfel necesară continuarea activității politice pentru cei care contribuiseră la realizarea actului de la 1 Decembrie 1918.

În perioada imediat următoare, sistemul partidelor politice din România a cunoscut modificări esențiale, determinate în special de câțiva factori: formarea statului național unitar, reformele înfăptuite, în primul rând cea electorală, evoluția economiei naționale, situația politică externă și nu în ultimul rând modificările survenite în cadrul mentalului colectiv. Pe acest fond Partidul Național își însușește, într-o

⁴⁶ Lucian Boia, Contribuții privind mișcarea națională a românilor din Transilvania în anii 1910-1914, în "Studii", tom 25, nr. 4/1972, p. 786.

⁴⁷ Libertatea, Orăștie, nr. 27 din 6 iulie 1911; nr. 28 din 13 iulie 1911.

⁴⁸ Ibidem, nr. 34 din 23 august 1923.

⁴⁹ Ibidem, nr. 50 din 30 octombrie 1913.

⁵⁰ A. I. I. O. Interviu cu Oliver Pop; Interviu cu Mircea Vlad, fiul lui Aurel Vlad.

⁵¹ V. Șuiaga, op. cit. p. 58.

⁵² Gazeta Oficială, Sibiu, nr. 13/1919; Victor Șuiaga, op. cit., p. 58.

⁵³ Gazeta Oficială, Sibiu, nr. 13/1919, p. 59; I. Ardeleanu, M. Mușat, op. cit., p. 71.

primă fază, ca document programatic "Declarația de la Alba Iulia", iar apoi, în aprilie 1920, adoptă un nou program în care preconiza: deplină libertate a alegerilor, descentralizarea administrativă, unificarea învățământului pe întreg teritoriul României, înfăptuirea reformei agrare ș.a.⁵⁴

La alegerile parlamentare din noiembrie 1919 Partidul Național a obținut majoritatea absolută a voturilor din Transilvania, trimițând în primul parlament al României întregite un număr de 169 deputați⁵⁵, însă anii care au urmat au reprezentat o perioadă de permanente căutări, deoarece conducerea partidului și-a dat seama că nu mai este suficientă numai reprezentarea românilor transilvăneni, ci este necesară extinderea partidului la nivelul întregii țări. În aceste condiții au loc mai multe fuziuni, cu Partidul Conservator-Democrat în noiembrie 1922, cu Partidul Naționalist al Poporului în 8 martie 1925 și cu Partidul Țărănesc la 10 octombrie 1926⁵⁶. Prin aceste fuziuni Partidul Național și-a extins baza de mase și a cuprins în interiorul său câteva personalități de prim rang ale vieții politice românești, dar a suferit și câteva pierderi importante prin plecarea unor fruntași ai săi cum ar fi: Vasile Goldiș, Ioan Lupaș, Constantin Argetoianu, Alexandru Vaida-Voevod ș.a.

În tot acest timp în județul Hunedoara au continuat acțiunile cu caracter electoral organizate de "o seamă de luptători din vechiul Partid Național, care și-au luat sarcina de a lămuri poporul despre starea lucrurilor în politica țării"⁵⁷. S-au organizat în acest sens numeroase "adunări populare" la Orăștie, Brad, Băița, Deva, la care printre vorbitori s-au remarcat Aurel Vlad, Iustin Pop, Alexandru Vaida-Voevod, Simion Câmpeanu⁵⁸. Aceste acțiuni, intensificate după fuziunea cu Partidul Țărănesc, au avut ca rezultat succesul obținut la alegerile din decembrie 1928, când noul partid a întrunit 77,76% din totalul voturilor, cel mai mare succes electoral obținut de un partid politic din România perioadei interbelice⁵⁹.

Pe plan județean anul 1928 a reprezentat un an cu probleme pentru Aurel Vlad. În cadrul Băncii "Ardeleana", pe care o conducea, se formase un grup care dorea schimbarea sa din funcție. Pentru a-i întări poziția, Iustin Pop cumpără acțiuni, astfel încât Aurel Vlad reușește să contracareze acțiunile declanșate împotriva sa, rămânând în continuare la conducerea băncii⁶⁰. În anul următor Iustin Pop este ales în consiliul de conducere al Băncii "Ardeleana", datorită acțiunilor pe care le deținea, a sumelor pe care le depusese începând din 1902,⁶¹ dar și datorită rolului pe care îl jucase în extinderea filialelor băncii. În acest sens putem menționa faptul că până la înființarea sucursalei din Deva, ședintele Consiliului de administrație al băncii se țineau în biroul său avocațial⁶².

În această perioadă Aurel Vlad și Iustin Pop dețin primele două funcții în cadrul organizației județene a Partidului Național Țărănesc. În calitate de vice-președinte Iustin Pop va prezida lucrările congresului județean al partidului din 1932. Cu această ocazie el își arată nemulțumirea față de deosebirile existente între situația politică anterioară Unirii și cea de după, aceasta din urmă creată în special de o înțelegere trunchiată a rolului pe care trebuiau să-l aibă partidele politice. În perioada de până la 1918, românii din Ardeal au constituit în opinia vorbitorului "o unitate indivisibilă de neam, care a dat luptele politice istorice... nu ca lupte de partid, ci... pentru drepturile inprescriptibile și pentru conservarea și afirmarea ființei de neam. Partidul Național Român de atunci nu era partid, ci era neamul întreg cu aspirații și pretenții de națiune. Partidul era numai... în raport cu celelalte partide politice ce existau în acel timp. În România nouă, însă, ni s-a schimbat situația. Unirea noastră ne-a pus în fața unei realități foarte caracteristice pentru viața politică a vechiului regat. Toată viața politică condensată în viața de partid". La noi în țară "organizarea și îndrumarea vieții de stat se face după precepte strâmte, înguste și vicioase ale partidului, care neputând cuprinde universul vieții de stat, concepând și soluționând complexul problemelor acestuia după adevărata lor natură și importanță, nu se poate emancipa de sub cătușele egoismului său și de credința pe cât de tradițională pe atât de păcătoasă, că viața de stat nu trece peste gospodăria de partid, iar aceasta impune stăruința sălbatică de a-și menaja, așeza și ferci numai pușorii

⁵⁴ Patria, Cluj, nr. 92 din 29 aprilie 1920.

⁵⁵ Gheorghe Iancu, Desfășurarea și rezultatul alegerilor parlamentare din 1919 în circumscripțiile Transilvaniei, în "Studia Universitatis "Babeș-Bolyai", seria Historia, Cluj-Napoca, fasc. I/1974

⁵⁶ Ioan Scurtu, Istoria României în anii 1918-1940. Evoluția regimului politic de la democrație la dictatură, București, 1996, p. 55-57.

⁵⁷ Libertatea, Orăștie, nr. 28 din 14 iulie 1921.

⁵⁸ Ibidem, nr. 47 din 23 noiembrie 1922; nr. 48 din 30 noiembrie 1922.

⁵⁹ A se vedea pe larg în Ioan Scurtu, Lupta partidelor politice în alegerile parlamentare din decembrie 1928, în "Analele Universității București", Istorie, XXVI, 1977.

⁶⁰ Solia, Orăștie, nr. 36 din 18 octombrie 1936.

⁶¹ Ibidem, 4 din 16 mai 1935.

⁶² Solia Dreptății, Orăștie, nr. 25 din 23 mai 1935.

proprii, considerând pe cei din alt partid ca păgâni, pe care îi poți uide cu pietri și chiar cu armă, căci ei nu sunt îndreptățiți de a participa la libertățile, drepturile și binele ce trebuie să răsară, de pe urma unei vieți de stat, pentru toți cetățenii". Rezolvarea acestei probleme este în viziunea sa "o educație politică cetățenească... cu cercurile înalte politice" care "trebuie să se dezbrace de moravurile bizantine, transformându-și sufletul și mintea, adoptând și infiltrându-și ideile stăpânitoare ale civilizațiunii de azi, ca astfel România nouă să fie scoasă odată din balcanism". Soluția pentru depășirea tuturor problemelor, afirmă Iustin Pop în încheierea discursului, este "moralul politic, fără de care nu se poate concepe viața de stat... [și] totul e *vanitatum vanitas*, iar omul este ne-om"⁶³.

Acest fragment din discursul de deschidere a lucrărilor congresului județean al P.N.Ț. relevă percepția unuia dintre fruntașii partidului asupra vieții politice românești, bulversată adesea de scandaluri și neînțelegeri, generate de o percepție eronată asupra rolului pe care partidele politice trebuie să îl aibă într-un regim democratic. În acel an trebuiau să aibă loc alegeri parlamentare, fapt care a determinat la începutul lunii iulie începerea campaniei electorale. În deplasările efectuate prin județ Aurel Vlad, candidat pentru Adunarea Deputaților a fost însoțit în permanență de Iustin Pop, care candida la rândul său pentru Senat. Peste tot pe unde au fost, reprezentanții P.N.Ț. au fost bine primiți, acest lucru fiind dovedit și cu ocazia alegerilor, care se încheie cu rezultate bune pentru național-țărăniști⁶⁴.

În anul următor, la 18 august, are loc la Deva ședința Comitetului județean al P.N.Ț., dezbaterile fiind conduse de Iustin Pop, senator și vice-președinte al organizației județene a partidului. Discuțiile s-au purtat pe marginea programului festivităților pentru sărbătorirea a 30 de ani de la alegerea lui Aurel Vlad la Dobra, ca deputat în Dieta maghiară, eveniment ce a marcat trecerea efectivă la activismul politic în Ardeal. În urma discuțiilor se ia hotărârea ca sărbătorirea să aibă loc în luna septembrie la Dobra și eventual la Orăștie, după care se alege un birou central care să se ocupe cu stabilirea în detaliu a programului și cu organizarea serbării. Acest birou era format din Iustin Pop, președinte, și 8 membrii: Simion Câmpeanu, Dr. Antirescu, Alexandru Herlea, Dr. Dragomir, ș.a.⁶⁵ Desfășurată la 18 septembrie la Dobra, în prezența a 800 de alegători adunarea festivă a P.N.Ț. a fost un succes, care i-a mulțumit atât pe organizatori cât și pe cel care a fost în centrul atenției, Dr. Aurel Vlad⁶⁶. În anii următori P.N.Ț. a cunoscut numeroase frământări interne, care s-au soldat în 1935 cu două sciziuni importante, provocate una de Alexandru Vaida-Voevod, iar a doua de Dem. I. Dobrescu. Dintre acestea, prima a avut un impact mai puternic asupra evoluției ulterioare a partidului, deoarece prin persoana lui Al. Vaida-Voevod se pierdea unul dintre foștii președinți, și nu în ultimul rând cel care îndeplinise de trei ori funcția de prim-ministru al României⁶⁷. Acesta, în timpul discuțiilor privind noul program al partidului a susținut teza "numerus valahicus", prin care se cerea asigurarea în întreprinderi și în instituții a unei proporționalități etnice între români și minoritățile naționale, în conformitate cu ponderea lor în ansamblul populației României. Nereușind să-și impună punctul de vedere în cadrul partidului, Al. Vaida-Voevod a început o campanie politică pe această temă,⁶⁸ anunțând la 25 februarie 1935 crearea unei noi organizații politice: Frontul Românesc. În aceste condiții el este dezavuat de Comitetul Central Executiv al P.N.Ț., care la 22 martie îl consideră exclus din partid⁶⁹. Printre cei care i s-au alăturat și au părăsit partidul a fost și Aurel Vlad. Acest moment a reprezentat ruptura sa cu Iustin Pop. În 14 martie 1935 Aurel Vlad se declara în gazeta "Solia Dreptății" adeptul principiului "numerus valahicus" și al lui Al. Vaida Voevod, cu care se afla "în bună înțelegere"⁷⁰.

După acest incident Iustin Pop înființează o nouă gazetă, "Solia", care urma să reprezinte în continuare interesele partidului, în timp ce Aurel Vlad rămâne în continuare director la "Solia Dreptății". Nemulțumit de opțiunea lui Al. Vaida-Voevod și Aurel Vlad, Iustin Pop încearcă să-i convingă pe aceștia de inutilitatea gestului lor și de faptul că își pot urma ideile și în cadrul P.N.Ț. În acest sens el scrie în noua gazetă "Solia": "dacă o sfântă convingere a noastră, creată pe baza unei profunde chibzuiei nu ni-ar fi inspirat că drumul care duce la înălțarea solidă, sigură, eficientă și fără riscuri a elementului românesc în

⁶³ Ibidem, nr. 1 din 4 februarie 1932.

⁶⁴ Ioan Scurtu, op. cit., p. 138.

⁶⁵ Poporul, Deva, nr. 34 din 24 august 1933.

⁶⁶ Ibidem, nr. 38 din 21 septembrie 1933.

⁶⁷ Ioan Scurtu, op. cit., p. 138.

⁶⁸ Dreptatea, Deva, an IX, nr. 2330 din 7 martie 1935.

⁶⁹ Ibidem, nr. 2246 din 24 martie 1935.

⁷⁰ Solia Dreptății, Orăștie, nr. 12 din 14 martie 1935.

viața acestui stat, este cel cerut de conducerea noastră centrală, prezidată de Dl. Ion Mihalache, ne-am fi solidarizat și de data aceasta cu Dl. Vlad cu tenacitatea noastră din trecut. Cum însă noi nu ne putem lăsa a fi conduși de altceva decât de convingere, care ni se confundă cu vocea sufletelor noastre..., a trebuit să aducem jertfa neînchipuită de a ne despărți de șeful nostru, trecut în istorie chiar prin activitatea glorioasă pe care a desfășurat-o pe teritoriul acestui județ, cu strânsa colaborare a noastră⁷¹.

Referindu-se la Al. Vaida-Voevod, Iustin Pop afirmă că acesta "are un mare negativ (defect n.n.): d-sa nîcicînd n-a fost talent politic. În schimb are un activ frumos: a reprezentat sentimentul național cu multă animație și a fost un român curajos". În ceea ce privește justificarea acțiunii acestuia, Iustin Pop afirmă: "Naționalismul român e apărut la perfecție în programul nou al P.N.Ț., Dl. Vaida, deci, n-a avut nici un motiv de a produce ruptura, ci putea să steie unde a fost și dacă avea poftă, să liciteze în Naționalism. Putea să fie cel mai șovinist din partid"⁷².

Despre starea de spirit din cadrul organizației județene a partidului ne putem da seama dintr-o scrisoare expediată la 2 aprilie 1935 de Iustin Pop către Ion Mihalache, în care se spunea: "Organizația noastră din județul Hunedoara nu îndură nici ea defecțiunile de seamă în corpul ei decât [cu] marele regret că gloriosul nostru conducător, Dr. Aurel Vlad s-a atașat și d-sa grupării D-lui Vaida. Credem însă că d-sa va aprecia mai profund trecutul de aproape patru decenii în care ne-a fost conducător și mentor colaborând cu noi într-o desăvârșită armonie, devenită chiar tradiție, și că astfel își va revizui atitudinea și va veni la locul concrescut cu d-sa, pe care nu gîndeam vreodată să-l ocupe altul"⁷³.

Zarurile fuseseră însă aruncate și nimic nu se mai putea schimba. Între timp relația dintre cei doi devine tot mai tensionată, ajungându-se la acuze reciproce și cuvinte jignitoare, transmise prin intermediul gazetelor "Solia" și "Solia Dreptății", care îi aduc pe cei doi până la acțiuni în instanță⁷⁴. În ședința din 18 august 1935 a Consiliului județean al P.N.Ț. Aurel Vlad și Constantin Angelescu sunt excluși din partid alături de Simion Câmpeanu, Aurel Vernichescu, ș.a.⁷⁵. În aceeași perioadă Iustin Pop este "demisionat" din toate funcțiile pe care le deținea în cadrul Băncii "Ardeleana": membru al consiliului de cenzori și avocat al băncii. În aceste condiții el îi oferă lui Aurel Vlad, spre cumpărare, toate acțiunile pe care le deținea la "Ardeleana", "pentru a nu mai avea nici o legătură cu acesta"⁷⁶.

Tulburată de certurile izbucnite între cei doi, viața politică și-a intrat treptat în cursul ei firesc, în care se va menține până în 30 martie 1938, când Carol al II-lea a hotărât dizolvarea tuturor asociațiilor, grupărilor sau partidelor politice⁷⁷. O colaborare care a durat aproape patru decenii a căzut astfel pradă situației de instabilitate politică relativă, determinată de permanente căutări, de fuziuni și scindări, care a dominat scena politică românească interbelică.

Colegi în diferite comitete și colaboratori încă din perioada în care Transilvania făcea parte din Imperiul Austro-Ungar, Aurel Vlad și Iustin Pop au conlucrat pentru trecerea la activismul politic și și-au adus contribuția la desăvârșirea procesului de unificare teritorială a României. După 1918 au fost împreună pe baricada Partidului Național, iar din 1926 pe cea a Partidului Național Țărănesc, alături de alte nume sonore ale vieții politice românești cum ar fi Iuliu Maniu, Al. Vaida-Voevod, Ștefan Cicio-Pop, Ion Mihalache, ș.a. S-au sprijinit reciproc în campaniile electorale și în viața de zi cu zi, colaborarea lor pe plan politic fiind dublată de o strînsă relație personală de prietenie și respect. Acestea au avut la bază relația de rudenie dintre cei doi dar și complementaritatea în ceea ce privea caracterul și felul lor de a fi. Această situație a durat până în 1935, când, odată cu plecarea lui Al. Vaida-Voevod și a lui Aurel Vlad din P.N.Ț., relația dintre cei doi exponenți ai vieții politice hunedorene s-a încheiat într-un mod care cu greu ar fi putut fi prevăzut.

Dincolo de aceste incidente care nu au fost izolate, viața politică românească fiind adesea tulburată de astfel de certuri și sciziuni în cadrul partidelor politice, colaborarea dintre cei doi a fost una fructuoasă, care și-a pus amprenta asupra evoluției vieții politice din județul Hunedoara și nu în ultimul rând asupra partidului în ansamblu, la nivel local și național. Sprijinindu-se reciproc atunci când a fost nevoie, au constituit un exemplu, colaborarea lor, desfășurată într-o perioadă atât de lungă de timp și

⁷¹ Solia, Orăștie, nr. 2/1935.

⁷² Ibidem, nr. 30 din 6 septembrie 1936.

⁷³ Solia Dreptății, Orăștie, nr. 21-22 din 9 mai 1935.

⁷⁴ Ibidem.

⁷⁵ Ibidem, nr. 39 din 29 august 1935; Solia, Orăștie, nr. 14 din 25 august 1935.

⁷⁶ Solia, Orăștie, nr. 4 din 16 mai 1935.

⁷⁷ "Monitorul Oficial", nr. 75 din 31 martie 1938.

marcată de un număr atât de mare de evenimente, remarcându-se într-un climat dominat de ambiții personale, și adesea de interese meschine și egoiste. Cei doi au reprezentat astfel, alături de mulți alții, două grăunțe de nisip în clepsidra istoriei noastre naționale.

**A POLITICAL COOPERATION
Dr. IUSTIN POP - Dr. AUREL VLAD**

Summary

This study want to present a imagine a political life of the district of Hunedoara in first half of the 20th century. In this time, in district of Hunedoara, in the National Romanian Party, until to 1926 and in the National Peasante Party, after 1926, leaders was Aurel Vlad and Iustin Pop. Thei has a very good cooperation with results in the political, economical and cultural domain. This study has two parts: first is a short introduce of the Iustin Pop biography and his plitical, cultural and profesional activity. The second part is a analyse of the cooperation between Iustin Pop and Aurel Vlad in period between 1901-1935.